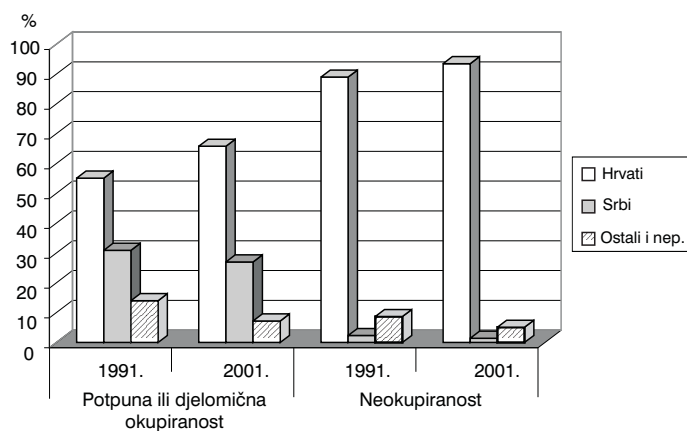

Dražen Živić
**Stanovništvo Vukovarsko-
 -srijemske županije**

Graf 16.

Etnička struktura gradova i općina Vukovarsko-srijemske županije 1991. i 2001. godine prema stanju okupiranosti

DEMOGRAFSKI POKAZATELJI URBANO-RURALNE POLARIZACIJE ŽUPANIJE

Suvremeni društveno-gospodarski razvoj *Vukovarsko-srijemske županije* baštini, između ostalog, polarizirani demografski razvoj, naročito između gradskih i seoskih naselja u županiji. Štoviše, populacijski razvoj cjelokupnog istočno-hrvatskog prostora u drugoj polovici 20. stoljeća pokazuje tendenciju prostornog prerazmjesta stanovništva te diferenciranog demografskog razvoja između urbanih i ruralnih područja što je plodilo, ne samo izrazitim polarizacijskim populacijskim razvojem, nego i sve izraženijim produbljivanjem problema u društveno-gospodarskoj preobrazbi i napretku prostora (Živić, 1995.a.). Istaknuli smo već da je specifičan gospodarski razvoj (rastuća industrijalizacija i urbanizacija nasuprot naslijeđenim agrarno-ruralnim značajkama) ove županije tijekom posljednjih pola stoljeća izazvao (ne)kontrolirani ruralni egzodus, ubranu i pretjeranu koncentraciju stanovništva u gradskim naseljima te demografsko pražnjenje značajnog broja naselja kraja.

Svrha ovoga dijela analize je istražiti temeljna demografska obilježja populacijske polarizacije naseljenosti *Vukovarsko-srijemske županije* u suvremenom razdoblju. Posebno će mjesto, pri tom, zauzimati analiza kretanja broja stanovnika gradskih, seoskih i tzv. prijelaznih naselja. Srbijska oružana agresija umnogome je prekinula "redovite" polarizacijske tokove u razvoju stanovništva ove županije pa se oni ne mogu objasniti samo djelovanjem procesa industrijalizacije, deagrarizacije i urbanizacije. Osim toga, mnogi podaci relevantni za ovu analizu iz popisa 2001. godine u vrijeme nastanka ove studije još uvijek nisu bili objavljeni na razini naselja, nego samo na razini *gradova* i *općina* što onemogućava dovoljno reprezentativnu komparaciju s prethodnim razdobljima.

Urbano-ruralna polarizacija županije do 1991. godine

Broj naselja, a naročito veličina i struktura stanovništva u njima, iznimno su precizan indikator dosegnute razine društveno-gospodarskog razvoja prostora. Temeljni pokretači i nositelji promjena u strukturi naselja su procesi urbanizacije izazvani industrijalizacijom i deagrariacijom prostora. Urbanizacija, ponajprije, uvjetuje snažan porast broja stanovnika gradskih naselja, njihovo teritorijalno širenje te funkcionalno diferenciranje, uz brz preobražaj pri gradskih ruralnih prostora i njihovo pretvaranje u urbanizirane zone. Gradska su naselja⁷⁸ nositelji funkcionalne organizacije prostora i žarišta društveno-gospodarske preobrazbe svojih okolica (Vresk, 1981.). Pod utjecajem navedenih procesa dolazi do transformacije prostora što se odražava na njegovu naseljsku strukturu, ali i na ukupnu demografsku dinamiku. Najznačajniji učinci procesa urbanizacije iskazuju se u preraszmještanju stanovništva i koncentraciji radnih mjesta u gradskim naseljima što u dugoročnom smislu potiče polarizirani prostorni (demografski i društveno-gospodarski) razvoj. U tom se kontekstu procesi urbano-ruralne polarizacije nameću ključnom odrednicom u razumijevanju prostornih odnosa u razvoju stanovništva, gospodarskoj dinamici i društvenim kretanjima.

Glavni poticaj urbano-ruralnoj polarizaciji dala je industrijalizacija koja je bila urbano orijentirana. Drugim riječima, gradska su naselja predstavljala najpovoljniji lokacijski okvir za smještaj i razvoj industrije što je u njima potaknulo razvoj i drugih gospodarskih, napose uslužnih djelatnosti. U gradskim su se naseljima koncentrirali radna mjesta i kapital. To je, s jedne strane, potaknulo deagrarijaciju (napuštanje poljoprivrede kao djelatnosti), a s druge strane, ubrzalo deruralizaciju (napuštanje sela kao prebivališta) i migracije selo – grad. Gradovi⁷⁹ *Vukovarsko-srijemske županije* su postali nositeljima gospodarskog razvoja i socioekonomske preobrazbe prostora što je u najvećoj mjeri i potaknulo njihov populacijski rast.

Tablica 40.
Stupanj socioekonomske preobrazbe Vukovarsko-srijemske županije po naseljima prema popisu 1991. godine

Sastavnica	Ukupno nas.		Gradska nas.		% stan.	Jače urbaniz.		% stan.	Slabije urbaniz.		% stan.	Seoska nas.		% stan.
	Apsol.	%	Apsol.	%		Apsol.	%		Apsol.	%				
Vinkovački kraj	40	100	1	2,5	35,9	3	7,5	12,6	14	35,0	31,2	22	55,0	20,3
Vukovarski kraj	28	100	1	3,6	53,3	1	3,6	7,7	7	25,0	18,0	19	67,8	21,0
Županjski kraj	16	100	1	6,3	24,4	0	0	0	3	18,8	20,2	12	74,9	55,4
Ukupno	84	100	3	3,6	39,8	4	4,8	8,1	24	28,6	24,1	53	63,1	28,0

Već smo u prikazu razmještaja stanovništva utvrdili da su u *Vukovarsko-srijemskoj županiji*, prema popisu pučan-

stva iz 1991. godine, prevladavala naselja s i preko 2 000 stanovnika (32,1% svih naselja u županiji), u kojima je živjelo 77,3% svih stanovnika županije. Ovako velika koncentracija stanovništva u manjem broju naselja (u preostalih 67,9% naselja je živjelo tek 22,7% stanovnika), posljedica je, kako prostornog preraspodjele stanovništva u županiji, tako i snažnog brojčanog razvoja pučanstva najvećih naselja kraja, odnosno njihovih prigradskih naselja, kao rezultat doseljavanja. Tako je 1991. godine u tri najveća naselja istraživanog prostora (Vinkovci, Vukovar, Županja) živjelo ukupno 91 933 žitelja ili 39,8% pučanstva *Vukovarsko-srijemske županije*. Ako tim naseljima pridružimo još svega pet naselja s preko 5 000 stanovnika (Ivankovo, Otok, Borovo, Ilok, Gunja), u kojima je 1991. godine živjelo narednih 30 636 stalnih žitelja ili 13,2% svih stanovnika županije, onda su razmjeri izrazite prostorne koncentracije naseljenosti u relativno malom broju naselja još izraženiji. Drugim riječima, u svega osam naselja ili 9,5% naselja *Vukovarsko-srijemske županije* bilo je koncentrirano čak 53,0% njezina ukupnog pučanstva.

Ovakva struktura naseljenosti tipična je za panonski, ravničarski prostor Hrvatske jer je odraz naslijeđene agrarno-ruralne strukture, ali i pokazatelj dosegnutog stupnja urbanizacije i socioekonomske preobrazbe prostora. *Sve veće preseljavanje i koncentracija stanovništva u manjem broju, uglavnom, većih i velikih naselja, ukazuje na urbanizaciju, odnosno, deruralizaciju, kao vodeće prostorne demografske procese u Vukovarsko-srijemskoj županiji.* Drugim riječima, ruralno područje ove županije karakterizira demografska regresija (pražnjenje, depopulacija), dok urbano područje županije, s obzirom na svoj demografski razvoj, ima pretežita koncentracijska obilježja.

Da bismo utvrdili stupanj i dinamiku socioekonomske preobrazbe *Vukovarsko-srijemske županije*, kao i dosegnuti stupanj urbanizacije prostora, valja na početku u metodološkom smislu izdvojiti gradska od ostalih (seoskih) naselja kraja. U Hrvatskoj je u posljednje vrijeme za diferenciranje naselja korišten tzv. upravni kriterij (popisi 1981., 1991. i 2001.), i to na način da je gradskim naseljem smatrano ono naselje koje je takvim proglašeno službenim aktom, čime je napušten dotadašnji model izdvajanja naselja na temelju veličine (broja stanovnika) i udjela poljoprivrednog stanovništva u njemu (popis 1971.). Primjenom tzv. upravnog kriterija u *Vukovarsko-srijemskoj županiji* je 1981. i 1991. godine bilo izdvojeno pet gradskih naselja – Borovo, Ilok, Vinkovci, Vukovar i Županja. Međutim, za ocjenu socioekonomske preobrazbe prostora te, poglavito, za usporedbu ukupne dinamike stanovništva u naseljima,

nužno je diferencijaciju naselja izvršiti primjenom drugih, statističko-demografski relevantnijih kriterija. To su, uglavnom, veličina naselja, udjel poljoprivrednog u ukupnom stanovništvu, udjel domaćinstava bez poljoprivrednog gospodarstva te udjel zaposlenih radnika koji rade u mjestu stanovanja. Navedeni indikatori ukazuju, među ostalim, na neka morfološka obilježja naselja, na stupanj socio-ekonomske preobrazbe njegovih stanovnika, na način života stanovništva u njima te na funkcionalno značenje samih gradskih naselja (Vresk, 1982./83., Šterc, 1992.). Primjenom tih indikatora naselja je moguće diferencirati na: gradska (urbana), seoska (ruralna) i prijelazna (jače i slabije urbanizirana) naselja.

Prije Domovinskog rata u *Vukovarsko-srijemskoj županiji* su prevladavala seoska naselja. Njih je prema popisu 1991. godine bilo 53 te su činila čak 63,1% svih naselja u ovoj županiji. S obzirom na broj naselja, iza seoskih su slijedila slabije urbanizirana (24 naselja ili 28,6% naselja županije) i jače urbanizirana naselja (4 naselja ili 4,8% svih naselja u županiji). Drugim riječima, negradskih je naselja u *Vukovarsko-srijemskoj županiji* prije Domovinskog rata bilo 81 te su činila čak 96,4% svih naselja županije. Od ukupnog broja naselja u županiji najmanje je bilo gradova – svega tri (3,6%).⁸⁰ Međutim, u gradskim naseljima 1991. živjelo je najviše stanovništva (39,8%); bitno manje u seoskim (28,0%) i slabije urbaniziranim naseljima (24,1%), a uvjerljivo najmanje u jače urbaniziranim naseljima *Vukovarsko-srijemske županije* (8,1%). Dakle, u gradskim naseljima istraživanog prostora živjelo je prije srbijanske oružane agresije gotovo četiri desetine stanovništva županije. Ako njima pridodamo 8,1% stanovništva koje je živjelo u jače urbaniziranim naseljima, može se vrlo jasno zaključiti da je u *Vukovarsko-srijemskoj županiji* postojala **izrazita polarizacija naseljenosti između naselja višeg i nižeg stupnja urbanizacije**.

Iz navedenih podataka vidljivo je da značajniju socio-ekonomsku preobrazbu nije doživjelo gotovo dvije trećine naselja ove županije, što znači da su ona zadržala tipične agrarno-ruralne značajke. To je posljedica sporijeg razvoja sekundarnih i tercijarnih djelatnosti u njima, što je otežalo dinamičnost socijalnog prestrukturiranja agrarnog stanovništva. Trećina naselja županije doživjela je određeni stupanj socioekonomske preobrazbe, zato o njima i govorimo kao o prijelaznim ili urbaniziranim naseljima. Pojedina seoska naselja, poglavito oko vodećih gradskih naselja i centara rada županije, zahvaljujući industrijalizaciji i zapošljavanju dijela stanovništva, brže su mijenjala svoje socioekonomske, fizionomske i funkcionalne značajke, tj. brže su se urbanizirala.

Jedan od važnijih čimbenika urbanizacije ruralnog prostora jest i dnevna mobilnost stanovništva, pa su oko gradskih središta nastale gravitacijske zone dnevne migracije. Na taj su način *oko Vukovara i Vinkovaca (mnogo manje oko Županje) stvorene i prije srbijanske oružane agresije urbanizirane zone, odnosno zone socioekonomske gradske regije*. U tim se naseljima, zapravo, miješaju gradski i seoski načini života i rada, a daljnji će put preobrazbe ovisiti o nastavku i mogućnostima procesa deagrarizacije, odnosno zapošljavanja nepoljoprivrednog stanovništva izvan seoskih posjeda.

Na koncu, svega tri naselja *Vukovarsko-srijemske županije* su doživjela punu socioekonomsku preobrazbu. Sva tri su naselja imala 1991. godine više od deset tisuća stalnih stanovnika (Vinkovci - 35 347, Vukovar - 44 639, Županja - 11 947), manje od 10% poljoprivrednog u ukupnom stanovništvu (Vinkovci 2,2%, Vukovar 1,8%, Županja 3,8%), više od 50% radnika koji rade u mjestu stanovanja (Vinkovci 92,8%, Vukovar 95,6%, Županja 92,3%) te više od 50% domaćinstava bez poljoprivrednih gospodarstava (Vinkovci - 89,9%, Vukovar - 88,4%, Županja - 84,2%). U odnosu na tzv. upravni kriterij, gradskim naseljem se nisu smatrali Borovo i Ilok (Borovo - jače urbanizirano i Ilok - slabije urbanizirano naselje). Borovo se nalazilo na samoj granici da bude uvršteno u skupinu gradskih naselja županije, jer je 1991. godine imalo 6 442 stalnih stanovnika, 3,1% poljoprivrednog u ukupnom stanovništvu, 64,1% domaćinstava bez poljoprivrednog gospodarstva, ali svega 19,3% zaposlenih radnika koji rade u mjestu stanovanja.

Tablica 41.
 Kretanje gradskog i ostalog
 (seoskog) stanovništva
 Vukovarsko-srijemske županije
 između 1948. i 1991. godine

Sastavnice	Godine	Ukupno stanovništvo	Gradsko stanovništvo	Ostalo (seosko) stanovništvo	Indeks ukupnog	Indeks gradskog	Indeks ostalog
Vinkovački kraj	1948.	65972	17219	46753	-	-	-
	1953.	73172	19179	53993	110,9	111,4	115,5
	1961.	83777	23192	60585	114,5	120,9	112,2
	1971.	91714	29106	62608	109,5	125,5	103,3
	1981.	95245	33004	62241	103,9	113,4	99,4
	1991.	98445	35347	63098	103,4	107,1	101,4
Vukovarski kraj	1948.	49826	17223	32603	-	-	-
	1953.	53036	18705	34331	106,4	108,6	105,3
	1961.	63487	23740	39747	119,7	126,9	115,8
	1971.	76294	30222	46072	120,2	127,3	115,9
	1981.	80857	33649	47208	106,0	111,3	102,5
	1991.	83770	44639	39131	103,6	132,7	82,9

Sastavnice	Godine	Ukupno stanovništvo	Gradsko stanovništvo	Ostalo (seosko) stanovništvo	Indeks ukupnog	Indeks gradskog	Indeks ostalog
Županijski kraj	1948.	36674	4695	31979	-	-	-
	1953.	40748	5391	35357	111,1	114,8	110,6
	1961.	45960	7024	38936	112,8	130,3	110,1
	1971.	49107	8865	40242	106,8	126,2	103,4
	1981.	48001	10263	37738	97,7	115,8	93,8
	1991.	49026	11947	37079	102,1	116,4	98,3
Ukupno	1948.	152472	39137	113335	-	-	-
	1953.	166956	43275	123681	109,5	110,6	109,1
	1961.	193224	53956	139268	115,7	124,7	112,6
	1971.	217115	68193	148922	112,4	126,4	106,9
	1981.	224103	76916	147187	103,2	112,8	98,8
	1991.	231241	91933	139308	103,2	119,5	94,6

Izvor: Kao tablica 3.

Analiziramo li stupanj socioekonomske preobrazbe *Vukovarsko-srijemske županije* prema njezinim sastavnicama, uočavamo da je do Domovinskog rata najslabiju preobrazbu doživio županijski kraj, u kojemu je 12 od 16 naselja ili 74,9% bilo seoskih te u kojima je 1991. godine živjelo više od polovice stanovništva kraja. Ovim naseljima valja pridodati i tri slabije urbanizirana naselja (18,8%) s 20,2% stanovništva pa možemo zaključiti da je u županijskom kraju značajniju socioekonomsku preobrazbu doživjelo samo jedno naselje (Županja) sa svega četvrtinom pučanstva županije. Vrlo visok udjel seoskih naselja imao je i vukovarski kraj (67,8%), ali je u njima prije Domovinskog rata živjelo tek nešto više od petine ukupnog stanovništva (21,0%). U Vukovaru kao jedinom gradskom naselju, te Borovu kao jedinom jače urbaniziranom naselju živjelo je 61,0% stanovništva kraja. Najmanji udjel seoskih naselja (no veći od 50,0%) i ujedno najvišu razinu socioekonomske preobrazbe imao je vinkovački kraj (45% gradskih te jače i slabije urbaniziranih naselja). Doduše, u vinkovačkom kraju je bilo samo jedno gradsko naselje (Vinkovci), svega tri jače urbanizirana naselja (7,5%), ali čak 22 (35,0%) slabije urbanizirana naselja. Potonji nam podatci ukazuju da je *socioekonomska preobrazba Vukovarsko-srijemske županije prije srbijanske oružane agresije bila nejednaka, odnosno, da je županija u cjelini bila neujednačeno urbanizirana.*

Urbanizacija kao globalni proces označava socioekonomske, funkcionalne i fizionomske promjene u ruralnim naseljima i dovodi do smanjivanja razlika između sela i grada (Vresk, 1983.). Tim se procesom potiče trajno prese-

ljavanje stanovništva iz sela u grad, ali i njegova dnevna mobilnost s posljedicama koje se najizravnije očituju u porastu stanovništva centara rada i nastanku gravitacijskih zona radne snage (dnevni migranata) (Vresk, 1983.). Stoga se *najbrže i najsnažnije urbaniziraju (socioekonomski transformiraju) ona seoska (ruralna) naselja koja se nalaze bliže gradskim naseljima i drugim centrima rada, u kojima je prisutna veća koncentracija radnih mjesta u sekundarnim i tercijarnim djelatnostima te gdje se mogu zaposliti viškovi poljoprivrednog stanovništva*. Valja, doduše, istaknuti da je urbano-ruralnoj polarizaciji Vukovarsko-srijemske županije umnogome pridonio i komunalni (općinski) sustav, tj. upravno-teritorijalna organizacija prostora koja je vrijedila do konca 1992. godine. Nekadašnje su općine (Vinkovci, Vukovar i Županja) bile svojevrsne "države u državi". U takvim okolnostima općinska su središta bila posebno favorizirana. U njima su, uglavnom, bile koncentrirane najvažnije gospodarske djelatnosti i administrativno-političke funkcije. Ostala su naselja, pretežito ruralna, bila u bitno podređenijem položaju što se negativno odražavalo i na njihov ukupan razvoj i napredak. Selo je zahvatila depopulacija, starenje i gospodarsko nazadovanje. Stoga možemo tvrditi da *stupanj urbanizacije opada sa udaljenošću naselja od grada i važnih prometnica*. Tako su, primjerice, jače i slabije urbanizirana naselja u vinkovačkom kraju isključivo vezana uz Vinkovce kao gradsko i vodeće funkcionalno naselje prostora. Vinkovci su okruženi naseljima jače (Ivankovo, Nuštar, Rokovci) i slabije urbaniziranosti (Jarmina, Ostrovo, Cerić, Mirkovci, Privlaka). Značajke slabije urbaniziranosti imaju i naselja vinkovačkog kraja koja se nalaze na magistralnoj pruzi Slavonski Brod - Vinkovci. Što su naselja udaljenija od Vinkovaca stupanj socioekonomske preobrazbe je sve manji. Slično je i u vukovarskom kraju. Razlike postoje jedino u županjskom kraju što je i razumljivo imamo li na umu ukupnu slabiju urbaniziranost prostora i najduže zadržavanje naslijeđenih agrarno-ruralnih značajki u većini naselja. Dakle, unutar Vukovarsko-srijemske županije kontinuirano područje urbanizacije čine urbanizirana naselja oko Vinkovaca i Vukovara, a oni se nalaze na istočno-hrvatskoj osovini urbanizacije Nova Gradiška - Slavonski Brod - Vinkovci - Vukovar (Vresk, 1988.).

Za ocjenu temeljnih demografskih značajki populacijske polarizacije Vukovarsko-srijemske županije između gradskih i ostalih (seoskih) naselja do 1991. godine, valja utvrditi i prikazati dinamiku i karakter urbanizacije, i to izračunavanjem stopa porasta gradskog stanovništva, te uporedbom porasta gradskog, seoskog i ukupnog stanov-

ništva u nekoliko međupopisnih razdoblja. Naime, u promatranom razdoblju (1948.-1991.) porast stanovništva gradskih naselja u svim međupopisnim razdobljima bio je veći (a u nekima i višestruko veći) od porasta stanovništva ostalih (negradskih) naselja. Čak su u posljednjih dvadesetak godina prije Domovinskog rata negradska naselja zabilježila pad ukupnog broja stanovnika (-1,2%, odnosno, -5,4%). Valja istaknuti da je porast gradskog stanovništva bio znatno veći od rasta ukupnog stanovništva županije, što je posebno došlo do izražaja u posljednjem međupopisnom razdoblju prije Domovinskog rata. Tako je između 1981. i 1991. godine porast ukupnog stanovništva u županiji iznosio 3,2%, a gradskog stanovništva čak 19,5%. Ovakve razlike u dinamici rasta ukupnog i gradskog stanovništva karakteristična su za područja koja se nalaze u razdoblju pojačanog industrijskog razvoja ili tranzicijske urbanizacije, s deagrarijacijskim karakterom procesa, pri čemu gradska naselja imaju izraženu žarišnu i polarizacijsku funkciju. Gradsko stanovništvo *Vukovarsko-srijemske županije* nakon Drugoga svjetskog rata raslo je uglavnom zahvaljujući pravcu (i)migracijskih tokova koji su vodili od sela prema gradu.

Unutar županije postojale su stanovite razlike u stupnju urbanizacije mjerene promjenom broja gradskog, seoskog i ukupnog stanovništva. Naime, u sve tri je sastavnice istraživanog prostora porast ukupnog stanovništva između 1981. i 1991. godine bio približno jednak (3,4% vinkovački, 3,6% vukovarski i 2,1% županjski kraj), no značajnije se razlike javljaju u dinamici gradskog stanovništva. Tako je najveći porast gradskog stanovništva zabilježio vukovarski (32,7%), upola manje županjski (16,4%), a najmanje vinkovački kraj (7,1%).

Za ocjenu prijeratnog stupnja urbanizacije *Vukovarsko-srijemske županije* u odnosu na istočno-hrvatski i hrvatski prosjek, poslužiti će nam dvije varijable: udjel gradskog i udjel poljoprivrednog stanovništva prema rezultatima popisa iz 1991. godine. Primjenom toga modela (Vresk, 1982./83.) opažamo da je istraživani prostor u odnosu na Hrvatsku u cijelosti i Istočnu Hrvatsku pripadao četvrtom, najnižem tipu urbanizacije, jer je udjel gradskog stanovništva bio manji (39,8% spram 51,3%, odnosno, 40,0%), a udjel poljoprivrednog stanovništva bio veći (14,1% spram 9,1%, odnosno, 13,2%) od državnog i istočno-hrvatskog prosjeka, što znači da je ova *županija prije Domovinskog rata bila slabije deagrarijiran i urbaniziran prostor, s prevlašću izrazito ruralnih naselja*. Valja, međutim, istaknuti da je vukovarski kraj i u odnosu na Hrvatsku i u odnosu na Istočnu Hrvatsku bio urbaniziraniji prostor, dok

su vinkovački i županjski kraj zadržali pretežite agrarno-ruralne značajke.

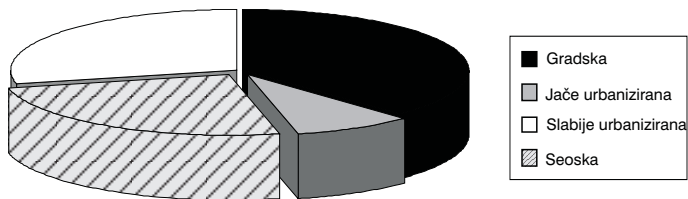
Pod utjecajem funkcije rada gradskih naselja *Vukovarsko-srijemske županije* prije Domovinskog rata, njihova je okolica doživjela određeni stupanj socioekonomske preobrazbe. Prostorno-funkcionalna rezultanta toga procesa jest oblikovanje socioekonomske gradske regije, koju čini grad određene veličine (najmanje 20 000 stanovnika) i njezova urbanizirana okolica (manje od 30% poljoprivrednog stanovništva, 10% i više domaćinstava bez poljoprivrednog gospodarstava, 50% i više zaposlenih od ukupnog broja aktivnih, ...) (Vresk, 1986.). Primjenom tih indikatora u *Vukovarsko-srijemskoj županiji* se prije rata moglo izdvojiti jedino Vinkovce kao stvarnu te Vukovar kao potencijalnu socioekonomsku (sociodemografsku) regiju.

Urbano-ruralna polarizacija županije između 1991. i 2001. godine

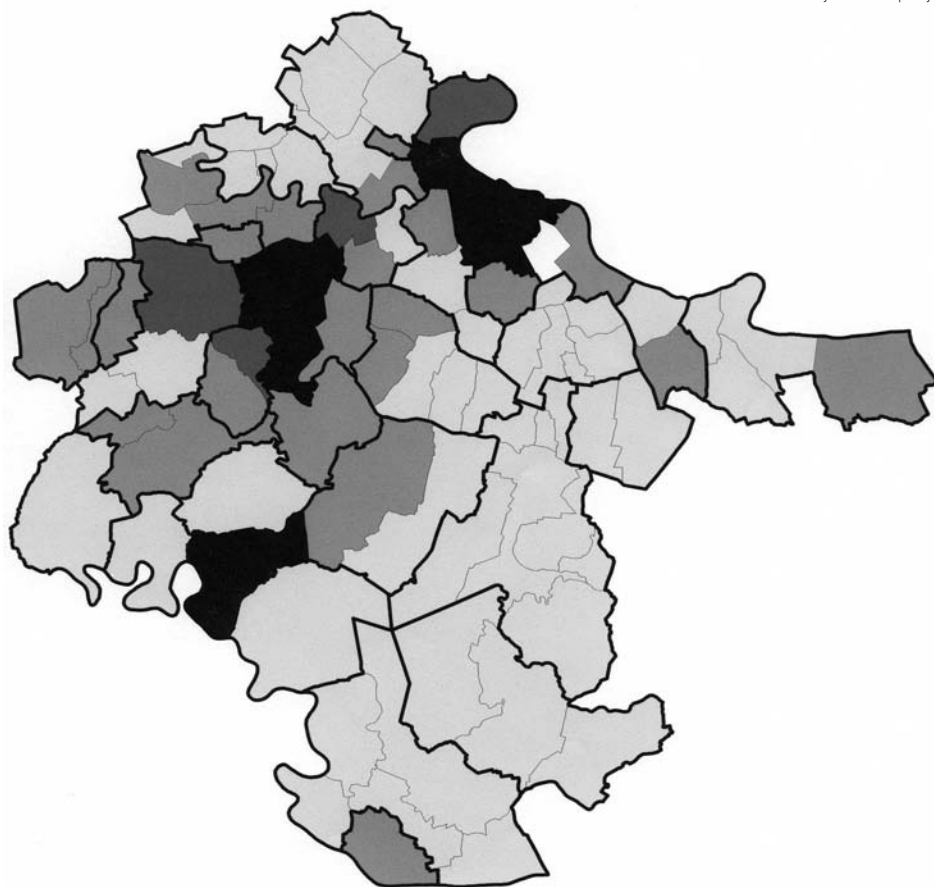
Naglasili smo već činjenicu da je ratna agresija 1990-ih godina prekinula dotadašnje društveno-gospodarske razvojne tokove u *Vukovarsko-srijemskoj županiji* što se odrazilo i na promjene u njezinoj urbano-ruralnoj polarizaciji. Došlo je do svojevrsnog blagog ublažavanja polarizacije naseljenosti između gradskih i negradskih naselja, tj. urbanih i ruralnih područja. Međutim, kako te promjene nisu rezultat suvremenih društvenih i gospodarskih procesa, nego su one u najvećoj mjeri posljedica izvanrednih ratnih okolnosti, razložno se može pretpostaviti da će one imati kratkoročne učinke. Drugim riječima, svršetkom poslijeratne obnove i okončanjem povratka prisilnih i drugih ratnih migranata u svoje domove, procesi urbanizacije i deruralizacije će ponovno ojačati (doduše ne kao 1960-ih, 1970-ih i 1980-ih godina) što će ploditi novim polarizacijskim trendovima u razvoju naseljenosti.

Uzmemo li kao statističku osnovu diferencijaciju naselja s obzirom na njihov pretežiti ili prijelazni urbani i ruralni karakter iz popisa 1991. godine te na nju primijenimo rezultate popisa stanovništva iz 2001. godine, dobivamo sljedeće pokazatelje:

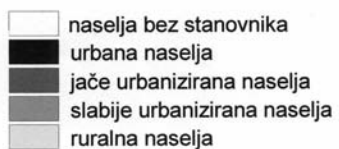
- (1) Ukupan broj stanovnika u gradskim naseljima *Vukovarsko-srijemske županije* je između 1991. i 2001. godine smanjen sa 91 933 na 77 140 ili za 16,1%. Istodobno, smanjen je i udjel njihova stanovništva u ukupnom stanovništvu županije, i to sa 39,8% na 37,7%.
- (2) Ukupan broj stanovnika u ostalim (negradskim) naseljima županije je, također, smanjen, ali po stopi manjoj od gradskih naselja – sa 139 308 na 127 628 ili za

Graf 17.
Struktura stanovništva s obzirom na proces socioekonomske preobrazbe naselja prema popisu 2001. godine

Slika 7.
Kartogram socioekonomske preobrazbe naselja Vukovarsko-srijemske županije

8,4%. Međutim, sve tri kategorije negradskih naselja povećale su udjel u ukupnom stanovništvu županije, i to: jače urbanizirana naselja sa 8,1% na 8,7%, slabije urbanizirana naselja sa 24,1% na 25,0% te seoska (ruralna) naselja sa 28,0% na 28,7%. Ukupno su negradiska naselja povećala svoj udjel u ukupnom stanovništvu *Vukovarsko-srijemske županije* sa 60,2% na 62,3%. Došlo je do – već prije istaknute – svojevrsne reruralizacije županije.

UTJECAJ SRBIJANSKE ORUŽANE AGRESIJE NA RAZVOJ STANOVNIŠTVA

Rat je jedan od najvažnijih “vanjskih” čimbenika demografskog razvoja. Štoviše, *ratna zbivanja su bitnim faktorom depopulacijskih procesa, napose ukupne, prirodne i emigracijske depopulacije*. Srbijanska oružana agresija na Republiku Hrvatsku, a u tome kontekstu i na područje *Vukovarsko-srijemske županije*, umnogome je promijenila i dodatno pogoršala dotadašnja demografska kretanja, proizvodeći pritom dalekosežne, i to uglavnom nepovoljne učinke po dinamičko-strukturni razvoj stanovništva, kako Hrvatske u cijelosti tako i ove županije. Uklanjanje ili ublažavanje demografskih posljedica rata bitnom je pretpostavkom svekolike demografske revitalizacije hrvatskoga i vukovarsko-srijemskoga prostora, a time i ključna podloga njihovog ukupnog društvenog i gospodarskog razvoja.

Rat i okupacija (1991.–1998.)

Srbijanska oružana agresija na *Vukovarsko-srijemsku županiju* započela je drugog svibnja 1991. godine, kada je iz zasjede, u Borovu, naselju s većinskim srpskim stanovništvom, smještenom nekoliko kilometara sjeverno od Vukovara, na cesti Vukovar-Dalj, ubijeno dvanaest hrvatskih policajaca. U akciji protiv hrvatskih redarstvenih snaga su, uz domaće pobunjene Srbe, sudjelovali i brojni srpski dobrovoljci iz Srbije. Nakon toga uslijedile su blokade prometnica koje su se postavljale u naseljima u kojima su Srbi imali većinu stanovništva (Trpinja, Bršadin, Borovo, Mirkovci i druga). Tijekom ljeta 1991. godine sustavno su topništvom iz žarišnih naselja agresije napadani Borovo-naselje u Vukovaru, samo središte Vukovara, Vinkovci, pa i pojedina seoska naselja većinom nastanjena hrvatskim stanovništvom (Jurčević, 1996.). Sva naselja *Vukovarsko-srijemske županije* u kojima su prema popisu 1991. godine Srbi činili većinu stanovništva postala su uporišne točke agresije. U tom su se smislu naročito isticala naselja – Borovo i Mirkovci.